

О.Л. Караман, доктор педагогічних наук,
доцент
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕТА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ ЗАСУДЖЕНИМИ

У статті на основі міждисциплінарного аналізу наукової літератури теоретично осмислено й обґрунтовано поняття ресоціалізації як мети соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими в контексті чинного кримінально-виконавчого законодавства України. Встановлено, що ресоціалізація в найбільш узагальненому значенні є етапом і водночас процесом повторної соціалізації людини в нових, змінених соціальних умовах та обставинах з метою реінтеграції (повторної інтеграції) особистості в суспільство. Ресоціалізація неповнолітнього засудженого у спеціальній виховній установі – це складний процес повторної соціалізації неповнолітнього на основі нейтралізації отриманих ним в результаті десоціалізації асоціальних норм, цінностей, негативних ролей, стереотипів поведінки та подальшого відновлення, збереження (або засвоєння вперше) та розвитку позитивних, за оцінкою суспільства, соціальних норм, цінностей, ролей, зв'язків, зразків поведінки з метою реінтеграції (повторної інтеграції) в суспільство після звільнення.

Ключові слова: ресоціалізація, соціалізація, десоціалізація, віктимогенні чинники, неповнолітні засуджені, соціально-виховна робота.

Постановка проблеми. Соціально-виховна робота із засудженими – відносно новий напрям досліджень у сучасній соціально-педагогічній теорії та практиці, який почав розвиватися з набуттям у 2004 році чинності нового Кримінально-виконавчого кодексу України та визначенням у ньому мети пенітенціарного процесу – *ресоціалізації* засуджених, а одним з провідних засобів досягнення мети – *соціально-виховна робота*. У зв'язку з цим перед соціально-педагогічною наукою постали завдання теоретичного осмислення й обґрунтування нової мети; розробки й упровадження інноваційних змісту, форм і методів роботи із засудженими на основі принципів гуманізації, педагогізації та соціальної переорієнтації процесу виконання покарань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з ознак унікальності поняття «ресоціалізація» є його міждисциплінарність, тому в сучасній науковій літературі воно розглядається на межі різних галузей знань. Так, філософські, правові, психологічні, педагогічні, соціологічні аспекти процесу ресоціалізації у міцному переплетінні, але з домінантністю на одному з них, представлені в усіх сучасних дослідженнях, провідними з яких для нас стали праці з *права* (О. Бандурка, І. Богатирьов, О. Джужа, В. Наливайко, В. Прусс, О. Пташинський, Г. Радов, В. Трубніков, Д. Ягунов, А. Яровий та ін.), *психології* (Я. Гошовський, О. Павлик, Л. Ростомова, І. Ярмиш та ін.), *педагогіки* (О. Беца, І. Парфанович, В. Синьов, М. Фіцула та ін.), *соціальної роботи* (М. Галагузова, А. Сухов, М. Фірсов та ін.) та, безпосередньо, *соціальної педагогіки* (Т. Белавіна, С. Горенко, Л. Завацька, І. Зверева, Н. Калашник, С. Кушнарьов, В. Лютий, Н. Олексюк, С. Харченко та ін.).

Ретельний аналіз зазначених вище праць показав, що для розкриття сутності і змісту поняття ресоціалізації особистості засудженого всі, без винятку, дослідники використовують порівняльний аналіз таких понять, як соціалізація/асоціалізація, десоціалізація, соціальна адаптація/деадаптація, соціальна реабілітація, соціальна інтеграція/деінтеграція у якості однорідних, синонімічних, протилежних, взаємозумовлених, підпорядкованих один одному тощо. У такому масштабному розмаїтті поглядів вбачаємо для себе один шлях – на основі врахування здобутків попередніх різногалузевих наукових досліджень та з певних методологічних позицій окреслити авторське бачення сутності поняття ресоціалізації як мети соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими для подальшої розробки змісту та технологій діяльності персоналу органів та установ, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України.

Мета статті. Уточнення поняття ресоціалізації як мети соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими.

Виклад основного матеріалу. В основу досягнення мети статті було покладено ідею про те, що вихідною, методологічною основою для визначення поняття «*ресоціалізація*» й інших перерахованих вище понять (асоціалізація, десоціалізація, соціальна адаптація, соціальна реабілітація, соціальна інтеграція та ін.) є *соціалізація* особистості, яка відбувається протягом усього життя людини й об'єднує в собі зазначені поняття у вимірі часових кількісних і якісних змін людини у взаємодії із соціальним середовищем. Тому ресоціалізацію неповнолітнього, засудженого до позбавлення волі, ми будемо розглядати в ланцюжку логічно поєднаних процесів, що іноді витікають один з одного, а іноді співіснують: *соціалізація – асоціалізація – десоціалізація – ресоціалізація – соціалізація*.

Незважаючи на безліч різних визначень *соціалізації* особистості, що в геометричній прогресії множаться в науковій літературі вже більше 120 років, найбільшої підтримки серед педагогічної спільноти вже давно отримало визначення Г. Андрєвої яка відзначає, що «соціалізація – це двосторонній процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого боку – процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище» [1, с. 27].

Проте, у процесі соціалізації сучасна людина стикається з багатьма об'єктивними й суб'єктивними ризиками (віктимогенними чинниками), що стають перепорою для досягнення гармонії з оточенням та особистісного вдосконалення [2, с. 163 – 171].

Дослідники вікової періодизації соціалізації, поділяючи її, в основному, на первинну (соціалізація дитини) та вторинну (соціалізація дорослих), найбільше таких ризиків виділяють на етапі соціалізації дитини. Так, Л. Виготський, покладаючи в основу вікової періодизації *співвідношення соціальної ситуації розвитку та новоутворень у структурі особистості*, виділяє в дитячому віці п'ять критичних періодів, що супроводжуються

чергуванням стабільних і критичних станів та, з одного боку, є корисними і переломними для соціального і психофізіологічного розвитку дитини, завдяки якому вона переходить на вищий ступінь (ходьба, мова, самосвідомість, самостійність, сила волі, логічне мислення тощо), а з іншого – супроводжується нестійкими психологічними моментами: роздратованість, неслухняність, капризи, бунт, конфлікт дитини з дорослими, упертість, негативізм та ін.: народження дитини – *криза новонародженості*; немовлячий вік (від 2 міс. до 1 року) – *криза 1 року*; раннє дитинство (1–3 роки) – *криза 3 років*; дошкільний вік (3–7 років) – *криза 7 років*; пубертатний вік (14–18 років) – *криза 17 років* [3; 4].

У зв'язку з цим учені (Я. Гошовський, І. Зверєва, І. Козубовська, Н. Крейдун, В. Лютий, Н. Максимова, А. Мудрик, В. Оржеховська, Н. Сущенко, М. Фіцула та ін.) виділяють три основні групи чинників, що заважають позитивній соціалізації особистості вже в дитячому віці:

соціальні макро-, мезочинники – загострення соціальних проблем (соціально-економічна нестабільність, зниження життєвого рівня та зубожіння значної частини населення, проблеми зайнятості і працевлаштування, забезпечення житлом тощо); неефективність функціонування соціально-культурної сфери, обмежені можливості для змістовного проведення дозвілля; криза систем захисту населення, освіти, охорони здоров'я, права; поширення девіантної, зокрема, делінквентної поведінки та криміналізація суспільства тощо;

соціальні мікрочинники (несприятливі умови оточення й виховання) – виховання в конфліктних, кризових, проблемних, неблагополучних сім'ях; неадекватний педагогічний підхід до дитини в навчально-виховних закладах, негативний вплив на дитину формальної групи (шкільного колективу) та неформальної групи асоціального типу тощо;

особистісні чинники (біологічні, психологічні й соціальні) – процес статевого визрівання та нестійкість різних фізіологічних систем, передусім нервової; психофізіологічні порушення; незадоволені потреби; загострення певних рис темпераменту; відхилення в мотиваційній, емоційно-вольовій, пізнавальній, комунікативній, міжособистісній, творчій сферах особистості; акцентуації характеру; асоціальна спрямованість особистості, стереотипи асоціальної, адиктивної поведінки; помилкові, хибні уявлення і переконання; невирішені особистісні проблеми, невпевненість у собі, неадекватна самооцінка; екстернальний локус контролю; низький культурний рівень, несформованість соціально корисних інтересів, вікові особливості підліткового віку та ін.

Саме перераховані вище чинники й спричинюють відхилення у поведінці дітей, тобто їхню *асоціалізацію* та *десоціалізацію*.

Так, *асоціалізація* (від грец. а... – префікс, що означає заперечення, відсутність + лат. socialis – суспільний) – це процес засвоєння особистістю норм, цінностей, негативних ролей, стереотипів поведінки, які спричинюють деформацію суспільних відносин, дисгармонію у взаємодії людини і суспільства. Отже, асоціальними можна вважати дітей, які з самого початку

життя виховувалися в деформованому середовищі або з певних причин потрапили до нього і набули асоціальних рис на всіх рівнях особистості, що проявляються в їх поведінці та вчинках.

Проблема асоціалізації пов'язана з десоціалізацією людини, що також є негативним результатом її існування в соціумі.

Десоціалізація (від лат. de... – префікс, що означає віддалення, скасування + socialis – суспільний) – зворотний щодо соціалізації процес, який характеризується відчуженням особистості від основної маси людей, входженням її в асоціальні чи антисоціальні неформальні групи.

Процес десоціалізації сигналізує, що на певній стадії відбувається деформація соціалізації особистості (здебільшого під впливом негативного мікросередовища та особистісних чинників), результатом якої є руйнація попередніх позитивних норм та цінностей і засвоєння антигромадських взірців поведінки. Проявом десоціалізації і є девіантна, зокрема, делінквентна (протиправна) поведінка, а наслідком – скоєння кримінального злочину [4; 5; 6; 7; 8].

Водночас, усі науковці підкреслюють і той момент, що результати соціалізації мають «мобільний характер»: вона може перетворитися з успішної на невдалу і навпаки. У цьому випадку можливість досягти успіху багато в чому залежить від здатності особистості адаптуватися до нових умов. У зв'язку з цим на певному етапі розвитку різних наук про суспільство і вводиться поняття «*ресоціалізація*», що характеризує перехідну ланку від десоціалізації до соціалізації [5]; один з етапів безупинного процесу соціалізації [4].

Якщо ж процеси десоціалізації та ресоціалізації розглядати в більш загальному значенні, виходячи за межі випадків делінквентної (протиправної) поведінки, то деякі вчені розглядають їх в контексті різних циклів життя людини, відокремлених один від одного важливими умовними віхами: народженням, зростанням і підготовкою до школи (цикл дошкільного дитинства), вступом до школи (цикл шкільного життя), навчанням в університеті (цикл студентського життя), працевлаштуванням і роботою, в основному, декілька разів протягом працездатності (цикл дорослого життя), одруженням (цикл сімейного життя) тощо, які часто пов'язані з кардинальною зміною соціальних ролей, придбанням нового статусу, відмовою від колишніх звичок, довілля, дружніх контактів, зміною звичного стилю і способу життя, інакше – десоціалізацією. А потім, щоразу переходячи на новий соціально-статусний щабель, вступаючи в новий біосоціальний цикл, людині доводиться багато чому переучуватися, залучати різнотипні механізми соціалізації, що сприяють швидкому й активному накопиченню нових знань, цінностей, норм у нових ситуаціях, тобто ресоціалізації [5; 6, с. 216 – 217].

Таким чином, семантичним стрижнем для об'єднання в одну логічну конструкцію понять соціалізація, десоціалізація, ресоціалізація є поняття «соціалізація», а смислоспрямовуючим вектором – два антонімічні префікси «*де*» та «*ре*», які власне, й насичують змістовно-функціональну канву ключових термінів. Десоціалізація й ресоціалізація – двоєдина і

взаємозалежна сутність одного складного й тривалого процесу під назвою соціалізація. Якщо процес відмови (відхилення, відучування) від попередніх цінностей, норм, ролей і правил поведінки ми називаємо десоціалізацією, то наступний етап, сенс якого полягає у навчанні новим цінностям, нормам, ролям і правилам поведінки замість старих будемо називати ресоціалізацією.

Поняття ресоціалізації як поліфундаментальної проблеми повернення людини в соціум має тривале минуле, але відносно коротку наукову історію.

Як вважають деякі дослідники [2; 4; 9, с. 7; 8, с. 55; 10, с. 49], уперше термін «ресоціалізація» було використано американськими психологами А. Кеннеді і Д. Кербером на початку 80-х років ХХ ст. для визначення процесу «вторинного» входження індивіда в соціальне середовище (наприклад, у випадку звільнення особи з місць позбавлення волі або внаслідок її територіального переміщення, міграції).

Приблизно в той же час у вітчизняній кримінологічній науці одним із перших його використав Ю. Антонян, трактуючи ресоціалізацію як «пристосування» (осіб, що відбули кримінальне покарання) до нового життя та активна участь в ньому» [11, с. 69]. Після нього М. Єнікеєв запропонував розглядати ресоціалізацію «... як спеціально організований процес подолання антисоціальної спрямованості осіб, які вчинили злочини, процес залучення засуджених до соціальних цінностей і норм, соціально позитивна поведінкова реадаптація» [5, с. 110; 11]. Крім того, дослідником було наголошено на тому, що процес ресоціалізації не може бути здійснений лише шляхом відбуття покарання за вчинений злочин: «Злочин пов'язаний з недоліками процесу соціалізації особистості, і покарання за нього ефективно в тій мірі, у якій воно може заповнити недоліки соціалізації» [5; 11].

Таким чином, історія активного вживання поняття «ресоціалізація» нараховує лише близько трьох десятків років, тоді як термін «соціалізація» використовуються апаратами різноманітних наук понад 120 років (уперше він був уведений американським соціологом Ф. Гіддингсом у 1887 р.) і вже набув відносної семантичної стійкості. Саме цим, на наш погляд, можна пояснити дуже велику кількість трактувань та інтерпретацій сутнісних характеристик поняття ресоціалізації. Це, на думку деяких учених, з одного боку, породжує плутанину та відсутність єдиного розуміння даного поняття фахівцями, а з іншого – свідчить про наполегливий рух і розвиток різних наук у пошуках найбільш точного вираження досліджуваного поняття у власному термінологічному просторі [4; 8, с. 55].

Для визначення поняття «ресоціалізація» в межах нашої статті наведемо найбільш доцільні з соціально-педагогічної точки зору його формулювання в найближчих, суміжних, до неї галузях знань: праві, психології, педагогіці.

Так, у сучасній *правовій* літературі представлено різні точки зору на процес та поняття ресоціалізації. Так, офіційне юридичне визначення *ресоціалізації* на законодавчому рівні міститься в ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України: «Ресоціалізація – свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства;

повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві» [12, с. 4].

В інших юридичних працях ресоціалізація осіб, позбавлених волі, представлена як цілеспрямований процес, що виступає основою для боротьби зі злочинністю, попередження рецидивів злочинів; набуття неповнолітнім необхідних можливостей та формування у нього здібностей до життя в суспільстві з дотриманням норм права (М. Садовніков [13, с. 81]; В. Наливайко [7, с. 8]); відновлення та розвитку соціально корисних зв'язків і відносин особистості, результатом якого повинна бути така зміна особистісних якостей засудженого, яка б дозволила розраховувати на його саморегульовану стабільну соціально-нормативну поведінку після звільнення (О. Зубкова, М. Стурова [14, с. 272]); виправлення засудженого, формування у нього законослухняної поведінки, стимулювання становлення на життєву позицію, яка відповідає соціальним нормам, шляхом відновлення, збереження та розвитку соціально-корисних якостей і відносин під час відбування покарання та соціальної адаптації після звільнення з місць позбавлення волі (І. Богатирьов [15, с. 12]) та ін.

У *психологічній* науковій літературі поняття ресоціалізації тлумачиться як цілеспрямований процес відновлення соціально-психологічного статусу, втрачених або несформованих унаслідок деривації індивідуальних і групових якостей і навичок дезадаптованих осіб, переорієнтація їхніх атитюдів і референтних очікувань завдяки включенню в якісно нові просоціальні взаємини й види діяльності (Я. Гошовський [6, с. 221]); складний суперечливий процес, який включає взаємодію двох структурно-складних систем: особистості і середовища [7, с. 28] та двох напрямів: перебудову свідомості (позитивної системи цінностей, знань, переконань, установок тощо) та діяльності (позитивних навичок, умінь, стилю спілкування тощо) (І. Парфанович [16, с. 13]) та ін.

І, нарешті, універсальний *педагогічний (соціально-педагогічний)* зміст поняття ресоціалізації знаходимо в українському словнику-довіднику для соціальних педагогів і соціальних працівників за ред. А. Капської, де дане поняття представлено більш розширено як: 1) відновлення особистістю якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві; 2) засвоєння нових цінностей, ролей, навичок замість попередніх; 3) комплекс заходів, спрямований на відновлення соціального статусу особистості, втрачених або несформованих соціальних навичок, переорієнтація соціальних і референтних орієнтацій девіантів за рахунок включення їх у нові, позитивно орієнтовані відношення й види діяльності [17, с. 186].

Крім того, дуже авторитетними для нашого дослідження є думки вітчизняних науковців, які стояли у витoku розробки проблеми ресоціалізації в пенітенціарній педагогіці й пенітенціарній соціальній педагогіці, – О. Беци, С. Горенка, В. Кривуші, С. Кушнарьова, Г. Радова, В. Синьова, С. Харченка та ін. Результати їхніх досліджень дають нам уявлення про ресоціалізацію як «процес виправлення засудженого, формування в нього законослухняної поведінки, стимулювання становлення

особистості на таку життєву позицію, яка відповідає соціальним нормам, на основі відновлення, збереження й розвитку соціально корисних якостей і відношень особистості під час виконання покарання й подальшої адаптації засудженого до умов самостійного життя на волі» [8, с. 57; 10; 18, с. 9; 19].

Інші дослідники в галузі пенітенціарних педагогіки і соціальної педагогіки визначають ресоціалізацію як процес повторної інтеграції (реінтеграції) в суспільство індивіда, який певний час знаходився в стані соціальної дезадаптації, під час якого відбувається набуття індивідом нового соціального статусу, поновлення соціальних зв'язків, інтеграція в основні соціальні інститути (навчання, виховання, трудова та культурно-дозвільна діяльність тощо) [20, с. 256]; складний цілеспрямований процес, в основі якого лежить комплекс заходів, спрямованих на повернення і формування в засудженого неповнолітнього необхідних умінь, навичок та набуття можливостей для життя у суспільстві з дотриманням правових норм [21, с. 64]; організований процес відновлення соціального статусу, раніше втрачених або несформованих соціальних навичок дезадаптованих неповнолітніх, переорієнтація їх соціальних установок і референтних орієнтацій за рахунок включення в нові позитивно орієнтовані відносини і види діяльності соціально-орієнтованого педагогічно організованого середовища [22, с. 113] та ін.

На нашу думку, усі наведені визначення мають право на існування й у своїй сукупності відбивають сучасне уявлення про процес ресоціалізації засуджених, проте потребують деяких семантичних уточнень щодо використання стосовно окремої категорії осіб – неповнолітніх засуджених. Так, неважко помітити, що майже всі визначення містять такий ключовий та іноді єдиний термін, як «відновлення», що стосується «соціального статусу особистості, втрачених або несформованих соціальних навичок», «соціально корисних зв'язків і відносин особистості» тощо. Проте відновлення втрачених якостей – предмет дослідження процесу *соціальної реабілітації*, яка також є складником ресоціалізації, але не єдиним, тому відновленням різних якостей і станів не можна обмежуватися при визначенні поняття ресоціалізації, особливо неповнолітніх.

У цьому сенсі ми повністю розділяємо думку А. Гусак, Н. Калашник, Л. Ростомової, В. Синьова, С. Харченка та ін. про те, що більшість неповнолітніх, що потрапляють у колонії, – з асоціальних, неблагополучних сімей, у яких часто взагалі не сформовані просоціальні якості через відсутність соціально визнаних прикладів, відсутній чітко виражений соціальний статус тощо, й тому про відновлення будь-яких якостей тут говорити не доцільно. Десоціалізація й антисоціальна поведінка переважної більшості неповнолітніх зумовлена тим, що вони не «забули» норми, а спотворено їх засвоїли або ж взагалі про них не знають.

Ураховуючи етимологію слова «ресоціалізація», що походить від слова «соціалізація» та префікса «ре» (у перекладі – відновлюваність, повторність дії) під ресоціалізацією в найбільш узагальненому значенні будемо розуміти *процес повторної соціалізації в нових, змінених соціальних умовах і обставинах з*

метою реінтеграції (повторної інтеграції) особистості в суспільство. При цьому враховувати наступне: якщо неповнолітні, засуджені за скоєння злочину, не мають попереднього позитивного соціального досвіду та в їхній свідомості вже закріплені негативні соціальні стереотипи, то ресоціалізація буде спрямована на їх руйнування та навчання новим, прийнятним у суспільстві; якщо неповнолітні мають попередній позитивний соціальний досвід, позитивні соціальні зв'язки, певний статус у сім'ї, колективі і стали жертвою віктимогенних обставин, внаслідок яких скоїли злочин, то ресоціалізація буде спрямована на збереження та відновлення цих позитивних якостей.

Крім того, ураховуючи фізіологічну, психічну й соціальну незрілість неповнолітніх в силу вікових особливостей, певні якості та звички у них ще не сформовані або сформовані недостатньо (поведінки в колективі, суспільстві, етикету, гігієнічні, пізнавальні, вирішення проблем у взаємодії із різними соціальними структурами тощо), а інші – занадто розвинуті (сексуального характеру, вживання алкогольних напоїв чи медикаментозних препаратів, маніпулювання іншими, спілкування з правоохоронними органами, грошових відносин тощо), то розвиток перших треба продовжувати, а других – пригальмовувати. Отже, соціалізація та ресоціалізація неповнолітніх засуджених можуть відбуватися одночасно – одні якості особистості продовжують формуватися, а інші – вже потребують переформування [4].

Таким чином, у контексті нашого дослідження *ресоціалізація неповнолітнього засудженого у спеціальній виховній установі – це складний процес повторної соціалізації неповнолітнього на основі нейтралізації отриманих ним в результаті десоціалізації асоціальних норм, цінностей, негативних ролей, стереотипів поведінки та подальшого відновлення, збереження (або засвоєння вперше) та розвитку позитивних, за оцінкою суспільства, соціальних норм, цінностей, ролей, зв'язків, зразків поведінки з метою реінтеграції (повторної інтеграції) в суспільство після звільнення.*

Висновки. Узагальнюючи поданий вище матеріал, присвячений розкриттю сутності поняття ресоціалізації як мети соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими, зазначимо наступне.

Поняття соціалізації, десоціалізації та ресоціалізації особистості міцно пов'язані між собою та витікають одне з одного. Так, соціалізація є одним з провідних аспектів розвитку особистості, пов'язаним із взаємодією особистості з соціальним середовищем. Зворотний щодо соціалізації процес, який характеризується відчуженням особистості від основної маси людей, входженням її в асоціальні чи антисоціальні неформальні групи з девіантною поведінкою буде сприйматися як десоціалізація. Повернення ж до загальноприйнятих моделей поведінки, виправлення відхилень чи переорієнтація особистості є ресоціалізацією.

Під ресоціалізацією в найбільш узагальненому значенні розуміємо процес повторної соціалізації в нових, змінених соціальних умовах і обставинах з метою реінтеграції (повторної інтеграції) особистості в суспільство.

Ресоціалізація неповнолітнього засудженого у спеціальній виховній установі – це складний процес повторної соціалізації неповнолітнього на

основі нейтралізації отриманих ним в результаті десоціалізації асоціальних норм, цінностей, негативних ролей, стереотипів поведінки та подальшого відновлення, збереження (або засвоєння вперше) та розвитку позитивних, за оцінкою суспільства, соціальних норм, цінностей, ролей, зв'язків, зразків поведінки з метою реінтеграції в суспільство після звільнення.

Чітке розуміння поняття ресоціалізації як мети соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими є необхідним і достатнім теоретичним підґрунтям та орієнтиром для розробки й реалізації в подальшому змісту, форм і методів діяльності персоналу органів та установ, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андреева Г.М.* Социальная психология / Г.М. Андреева. – М.: Аспект-пресс, 1996. – 376 с.
2. *Мудрик А.В.* Социальная педагогика: учеб. для студентов пед. вузов / А.В. Мудрик. – М.: Изд. центр «Академия», 1999. – 184 с.
3. *Выготский Л.С.* Проблемы возрастной периодизации детского возраста / Л.С. Выготский // *Вопр. психологии.* – 1972. – № 2. – С. 114–123.
4. *Калашник Н.С.* Уточнення понятійного апарату процесу ресоціалізації в соціально-педагогічній роботі з неповнолітніми в пенітенціарній системі України [Електронний ресурс] / Н. С. Калашник. – Режим доступу: <http://www.kvs.zp.ua>.
5. *Гусак А.П.* Кримінологічні аспекти ресоціалізації неповнолітніх, засуджених за вчинення насильницьких злочинів, в умовах позбавлення волі : дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Гусак Андрій Петрович. – К., 2010. – 275 с.
6. *Гошовський Я.О.* Психолого-педагогічні основи ресоціалізації депривованих підлітків : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Гошовський Ярослав Олександрович. – К., 2009. – 396 с.
7. *Наливайко В. С.* Ресоціалізація осіб, звільнених з місць позбавлення волі : терія і практика: навч. посіб. / В.С. Наливайко. – Луцьк: Місійна книжкова фабрика „Християнське життя”, 2001. – 120 с.
8. *Харченко С.Я.* Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія та практика: монографія / Сергій Якович Харченко. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 320 с.
9. *Неживець О.М.* Ресоціалізація засуджених та осіб, звільнених з місць позбавлення волі: монографія / О.М. Неживець, Л.А. Жук, І.Л. Жук. – К.: Кондор, 2009. – 222 с.
10. *Кушнар'ов С.В.* Науково-теоретичні проблеми соціалізації й ресоціалізації неповнолітніх засуджених / С.В. Кушнар'ов // *Соціальна педагогіка: теорія та практика.* – 2009. – № 4. – С. 47–54.
11. *Антонян Ю.М.* Преступность и психические аномалии / Ю.М. Антонян, С.В. Бородин. – М.: Наука, 1987. – 208 с.
12. Кримінально-виконавчий кодекс України. – Х.: ПП «ІГВІНІ», 2007. – 96 с.
13. *Садовникова М. Н.* Ресоциализация несовершеннолетних, находящихся в местах лишения свободы / М.Н. Садовникова // *Сибирский Юридический Вестн.* – 2004. – № 2. – С. 89–95.

14. Исправительная (пенитенциарная) педагогика: учеб. / [ред. А.И. Зубков, М.П. Стурова]. – Рязань: РВШ МВД, 1993. – 398 с.
15. Богатирьов І.Г. Державна кримінально-виконавча служба України: історія та сучасність / І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова. – Д.: Ліра, 2007. – 352 с.
16. Парфанович І.І. Система виховної роботи з умовно засудженими неповнолітніми : навч. посіб. / І.І. Парфанович. – Тернопіль: ТИПУ, 2005. – 175 с.
17. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / [уклад. О.В. Безпалько та ін.; ред. А.Й. Капська]. – К.: УДЦССМ, 2000. – 258 с.
18. Педагогічні основи ресоціалізації злочинців / [Синьов В.М., Радов Г.О., Кривуша В.І., Беца О.В.]. – К. : МП «Леся», 1997. – 272 с.
19. Горенко С.В. Педагогічні умови ресоціалізації неповнолітніх засуджених у закладах пенитенциарної системи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Горенко Сергій Володимирович. – Луганськ, 2004. – 214 с.
20. Лютий В.П. Соціально-педагогічне забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Лютий Вадим Петрович. – Луганськ, 2010. – 296 с.
21. Гарасимів Ю.В. Усвідомлення провини як умова успішної ресоціалізації умовно засудженого неповнолітнього / Ю.В. Гарасимів // Вісн. Житомир. держ. ун-ту. Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 48. – С. 64–67.
22. Белавіна Т.І. Соціальна дезадаптація молоді: чинники та умови / Т.І. Белавіна. – К.: ППНВ, 2004. – 140 с.

Е.Л. Караман, доктор педагогических наук,
доцент
ГУ «Луганский национальный университет
имени Тараса Шевченко»

РЕСОЦИАЛИЗАЦИЯ КАК ЦЕЛЬ СОЦИАЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ С НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ ОСУЖДЕННЫМИ

В статье на основе междисциплинарного анализа научной литературы теоретически осмыслено и обосновано понятие ресоциализации как цели социально-воспитательной работы с несовершеннолетними осужденными в контексте действующего уголовно-исполнительного законодательства Украины. Установлено, что ресоциализация в наиболее обобщенном смысле является этапом и одновременно процессом повторной социализации человека в новых, изменившихся социальных условиях и обстоятельствах с целью реинтеграции (повторной интеграции) личности в общество. Ресоциализация несовершеннолетнего осужденного в специальном воспитательном учреждении – это сложный процесс повторной социализации несовершеннолетнего на основе нейтрализации полученных им в результате десоциализации асоциальных норм, ценностей, негативных ролей, стереотипов поведения и последующего восстановления, сохранения (или усвоения впервые) и развития положительных, по оценке общества, социальных норм, ценностей, ролей, связей, образцов поведения с целью реинтеграции (повторной интеграции) в общество после освобождения.

Ключевые слова: ресоциализация, социализация, десоциализация, виктимогенные факторы, несовершеннолетние осужденные, социально-воспитательная работа.

O. Karaman
Doctor of Pedagogical sciences, Associate
Professor
Public Institution «Luhansk Taras Shechenko
National University»

RESOCIALIZATION AS GOAL OF SOCIAL AND EDUCATIONAL WORK WITH JUVENILE CRIMINALS

The notion of resocialization as a goal of social and educational work with juvenile criminals in the context of current criminal procedure legislature of Ukraine has been theoretically analyzed and substantiated on the basis of interdisciplinary analysis of scientific literature. It has been stated that resocialization in its most generalized meaning is both a stage and at the same time the process of recurrent socialization of a person in the new and changed social conditions and circumstances with the view to reintegrating (recurrent socialization) a personality into the society.

Resocialization of a juvenile criminal in a special educational establishment is a complicated process of recurrent socialization of a young person based on the neutralization of asocial norms, values, negative roles, behavioral stereotypes acquired as the result of his desocialization, as well as further renewal, saving (or acquiring for the first time) and development of positive and socially approved social norms, values, connections and models of behaviour with the view to reintegration (recurrent integration) into the society after the release.

Keywords: resocialization, socialization, desocialization, victimogenic factors, juvenile criminals, social and educational work.